

Rothá gabulú mbá ahap'undí árbaqa

Bertha \ Funj

Health

Rothá gabulú mbá ahap'undí árbaqa

The Story of Four Friends
Bertha \ Funj Language
Ethiopia \ Sudan

Edited by Godfrey Kipsisey

---- Language and Literacy Project

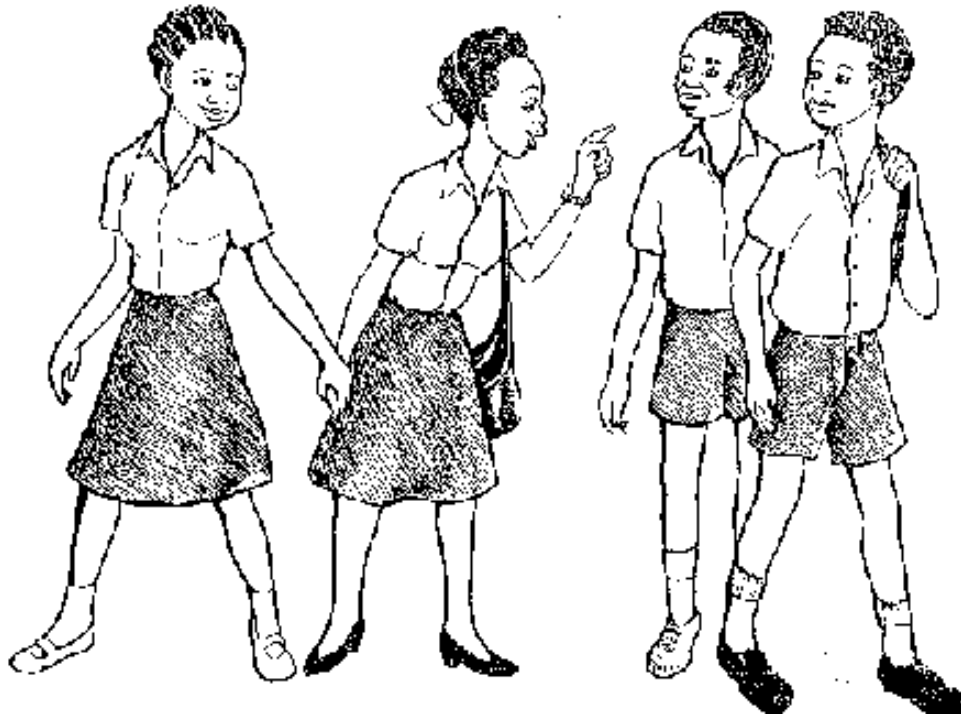
Illustrations are adapted from *The Story of Four Friend* . Used by permission of ©UNICEF Uganda 1993.

First Edition

Published in 2005
by
Language Development Project BGRS, SIL

©BTL, 199

Copyprinted by
SIL
P.O. Box 44456
Nairobi

Músa Fát'uma u kámal u Háwa má ahap'undú
p'iishuqígú mín tha adará thá
gúmúyú mbá ithigi Asósaqi. K'íllíñá máre adídiñíígú
tha agiráyayúwéqí tha
assáqayú d'uk'únúñ mín ma maré álé gárra mbá bulu
u lémmína múfá máre na
agiráya amad'íne. Músa maré Fát'uma p'iishuqígú
míllañ míthil mbá
giiláné á Kámál u Háwa. Ahap'undúlogó fésháqígú
ma maré had'uwoqí
baqadiñ maré k'óda agiráyá máreqi.

Múnsumáñ tha agiráyayú abbá Móhámad mbá ágarañ saíns p'úliñáqi ashan maré ádí gídi garra walá mbá namuqí mbá k'al sha bad'íñgiñá t'ok'oló mbá s'úllá sha Édis/AIDS. Thá geedíyú mungúnuñgú haalá máréryú na gílló k'álalá baalá shúgo lakín walá mamánáñ sia mbá ákádánethi tha assé. Gíñ kátábálá mbá k'al tha Édis tha assé p'iishé millañ, beralá are á abbá Móhámad máalé mad'iñgané thoñorindú rak'as'í sháalé gádara álgágá bad'íñgiñá shúní álú lakín ñine sáwwaré tha assabúrayú ashan Édis/AIDS námbalénno;

A-acquired(thithík') báá, ñgó thík'á Édis/AIDS mín añá máñ.

I-immun (are p'ara) báá, bus'ik'é máába gídí k'áfá p'arné bad'íñgiñ are tháñ

D-deficiency(thuthúr) báá, maabá gídí Édis walá gídí gíñ p'arné bad'íñgiñ are tháñ

S-syndrom(anímira) báá, anímira d'afaruqígú millañ mbá bad'íñgiñú

Náñ has'úl Édís/AIDS

Édis has'úllá á gíñ mis'ik'í mbá s'úllá sha HIV fáiras mbá k'allá tha d'úk'uthiñ maabé gíñ p'arné bad'íñgíñ are tháñ.

Shainé had'i Edís añi ?

a. Édís had'i añi díima ma idé u niñé huluwoqi

Édis na fairásá k'ed'e fii niñé u idé

Bongóri u musháñi ma huluwoqi híbuyú na mufá máre thá Édís/AIDS

Maabí gídí fámilí hulu máréqi tháñ míllañ d'áñi na thoñorindú mufine Edís tháñgú

b. Édís gádarí káne ná had'a añi thá k'áfa

Édis gúdí thá k'áfayú u mímbá d'áfárné mamánáñthiyé na k'áfálo, á olu Édís

U mímbá walá gís'ílá alqíddá mbá adawóqi u mbá walá fúlláneqiñ ma p'ishí

Gis'é k'íthóla geedí thángú u gíñ giilá alqáada tháñgú walá ma gís'álá u ma shák'álá

maabí k'íllíñ tháñ.

C. Niñé mbá ólgiñí káne gádarí áné áhaa gadí k'ed'e Édís máalé dámné thayú. Gadí mbá

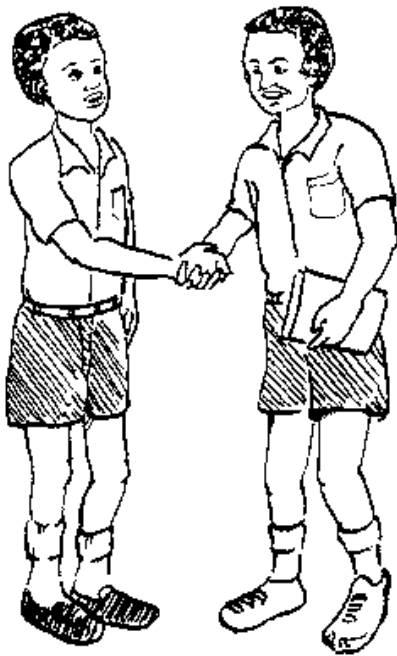
ólólá ma maaqí Édís múshi mandáñ yá wálla baláshúgóqí.

Shainé dáawaña Édís ?

Édis walá gídí addáwa

Walá ñgó gádarí ñgó thík'á Édís thá;

- gééruwa tháábá
- guugúd thá maabale, thá k'eeda u thá aqiilí
- thandu meera
- thá íqmuluwa
- thá abuwá k'ik'íth u iqgigís'
-
- thá thiñthiñ
- thá hat'isha u thá hohoya
- thá alkanífa
- ma maabí buurálú

Sháiné p'arña Édis are bak'á oluné?

- a. bak'á huluñó thá níñéle lémminá ñgó fééd'a
- b. ñgó maa diminá almahábaalúayé.
- c. bak'á hulu máábí thá níñéle tha ashármát'a.
- d. bak'á k'íthiláñgó thá gíñ ma gis'é ílla thá hospitaálu añá síiné mbá d'eñethí u mbá ma álu gigís' na p'urs'es'e.
- e. ákadathi na gis'é u d'oñá búdurrá ile tháñ ma maqíñ fufúl, ma gigís' u ma shak'alá tháñ maaba d'uk'únúñéqí.
- f. bak'á márño k'áfá mbá walá mayu kashafá min maabí walá maahú maadá.
- g. ñgó gáasha bad'íñgíñá hááhí tha ahulu.
ñgó gáasha niñé feed'a ma ñgó bád'í Édis. Ahap'úño u adíríyáqa mbá bád'í Édis féd'í ñgó tháme tha albáál, á ndu bad'á ñgóqí u ñgó giagá p'ishañañ.

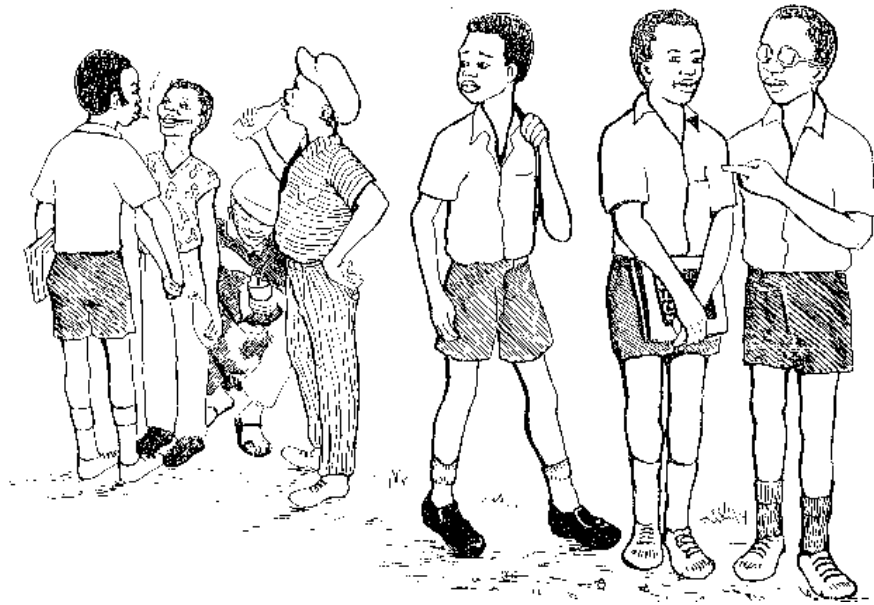
Maaba ádirshiñálá u ná daagalá tírìb.

Músa u Kamál k'alat'uqí

Baaláshúgóqí baqadiñ agiráya k'ódé, Músa u Kamál rothuwoqí Édis thaalú shambá k'áláláné á máábá ágarañí. Kamál máhánáqi shambá k'álálá Músa ashan walá ñine áámaní thá gíñ k'álálá á máábá ágarañí. Á Músa áné k'ala Kamáléqí, ashan a fágada ñgó adá huluqi thá míhi míllañle shambá gadaruné ñgóqí.

Gadí d'áñí máñ rothá Múséqí ashan bad'íñgíñá hááqí tha ahulo gádarrá álé ábadigiña thá alqamáliá d'áñí thá shúlí mbá adawóyú. Kamál áné k'alné Múséqí shíñ sha Édis walá gádarrá álé ábadigiña t'ant'amís u had'i mushe thá bád'íñgíñ.

Geedí d'afaruqí u faruqi

Kamál gébéré géd shambá gádaráné shááné á aamaniña Músa ashan ñine ma háát'i. Kamál fágádáqí ashan rothá Músa mbá hásabiné mbálé has'úl Édise biira na oluwá k'ed'e. Thá giigí Kámál mbá gébéráné ashan ná á aamaniña ahap'úné, Músa p'ila ñine u áné ádá ma bóbori tha abuurá máñúwéqí na geedí mbá sharqálu mbá ma ahap'únáátha. Kamál fágádáqí ashan ahap'únáátha s'ik'aqígú ma maabí ábid'iñ rothá d'úk'uthiñ maabí alú. Músa ahap'únáátha bák'íñá agiráyagú mín assánañgúnuñ méré ád'afariña assáqa alú añá t'or méré á méré mééra báás'á u méré rotha míhi. Kamál ada ahap'únááthégú mbá gíida ashuk'úlá damu méré tháñ.

Fát'uma u Háwa rothuwoqi ma d'uk'únúñ

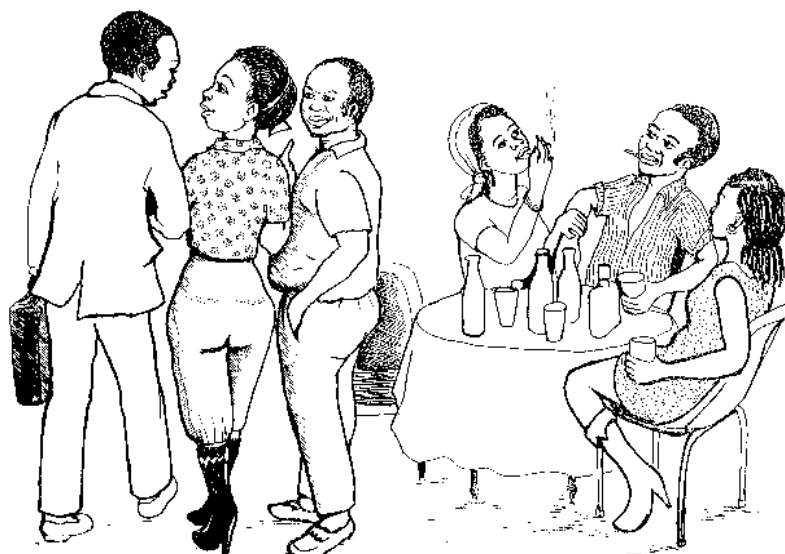
Ma gíllé k'íllíñ álé sie shúgo, Fát'uma u Háwa gíida rothuwa namuqí káne. Fát'uma shuk'áalú sháané k'áp'á añ thá bishi sha ñine huluwoqi thá boñgóri d'oñondíle u mbá k'os'iñííle mbá shibiliñ ñiné shafa u báás'á.

Máalé máané shambá gébérálá á Fát'uma Háwa sháané mára gíñ ágarrañálá maré, sha k'íllíñ p'iisháqí.

Kamál u Fát'uma had'uwoqí

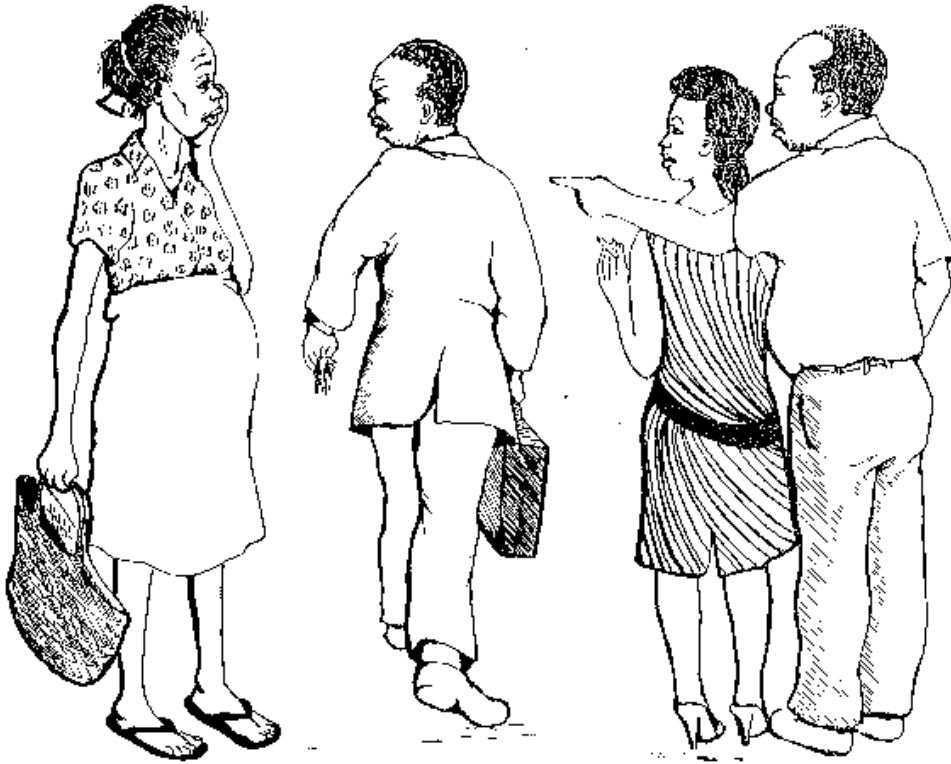
Baqadiñ assánayú míllañ ahap'undí árbaqa saqígú ma faru gundi. Kamál shááné gárra ma alhakím ñine adé thá Áwáséqí u Fát'uma shíñ gárráqí tha Asósa ma niñé á olí. Maré shák'ále géd u maré p'ishágá áshuk'ula marégú. Mandáñ Kamál d'ok'othá Fát'uma shááné féed'a ñine tha alqáádá mbá gúde. Abúnááthá gámúlá márthé rothá máreqi u maré mus'áhu albóóshéqí. Alyómá márenno mááné mbá p'iishí u tááni/káne rothá mbá sia maré thá bishi s'ikaqí(tímmáqí).

Gugúdá mbá dúrraqí

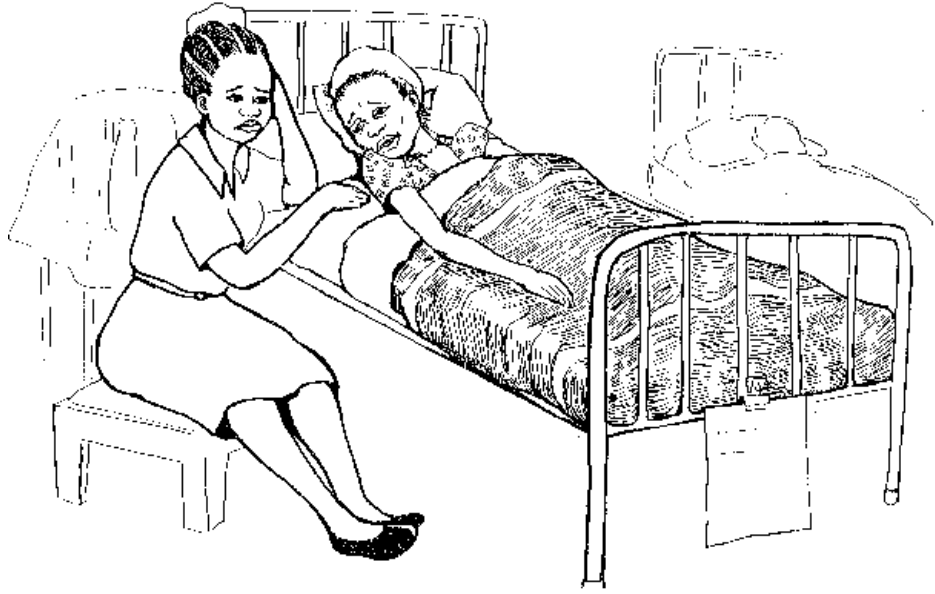
Ahap'undí holoñoníñ múngunuñ, Háwa u Músa walá k'óda agiráyá máreqi mímhá sansañá máréne ashan ma assáqa alú daara. Músa thík'a ashúk'úlá mbá d'afaruqí míthil s'is'ía mbá rushé thá ruubayú, áné p'áálá báás'éqí u fuudéqí u ná k'ódaalú thá meerayúwé u tha ashármát'ayúwé. Háwa gía gugúdá k'ed'e ma ñine álé huluqí thá maabí fuudóle, tha as'ís'íle u thá maabiñgúnuñle mbá daa ñiné fuuda u añá íhíne yóm d'uk'únúñ. Walá ñine p'ishigáñ u ñine shúngáñ u lakín walá ñine madi thoñorindú máñ mbá thík'íne fuuda u p'ishangañ tháñ.

Múnsumáñ Háwa thík'a ñalúk'ed' ma ñine ólgiñí u áné sansaña baró shááne áp'ud'iña lakín fágádáne káne ashan shúní. Olgiñá k'ed'e mímhá adané ma thap'uqi, ñine adé biiló biiló ma ñine bad'í u ma ñine bad'í.

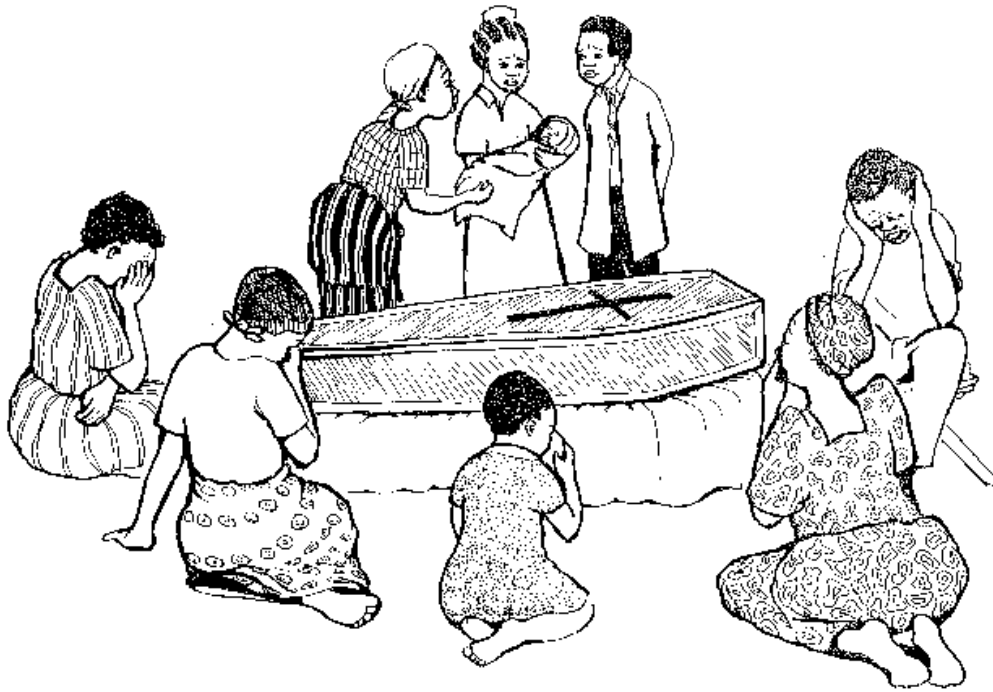
Thara ñinéqi baró thá hohoya u áné gia ñiné d'íshe thábíthañ díima díima. Badaliñ mbá thap'uthané shíñ na bus'ik'e ñes'á, tha mbálo alú ñine adé ma nagásí míthil gadi balá k'ós'í. Hássa baró ahap'únáátha mbá p'ús'í thábáyu walá gídá gímmáñgú káne thá ñinele ashan ñine bad'í. Míthil rotha ñine adé tha Hospitalá mbá tha Asósayú añá mbá shák'allá Háwa. Mímbá maadálá Háwa Fát'umaqi áné gushiña shááné p'aada ñine.

Háwa thá Hospitáálú

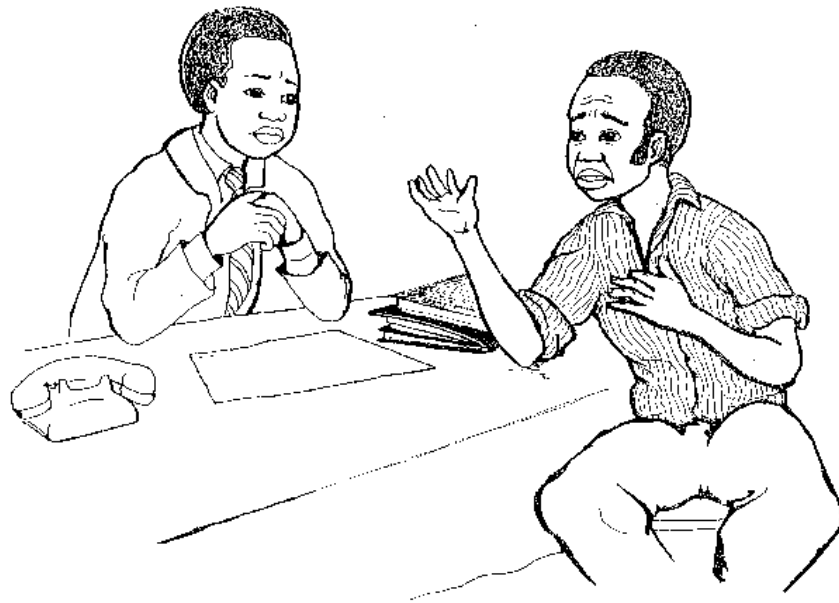
Alhakímígú u Fát'uma féd'í méré fágada min Háwa u min maabí káshafí, ashan ábaluwo méréqi sha gídí Édis. Kásháfágálá k'áfayú u rotha d'ethoqigú ashan ahap'únááthá mbá gabulú yak'ás'égú thá Édisú u lé ñine walá gádéré sháané dááwaqi. P'ád'íyé míllañ shambá rothiláne lakín Fát'uma áp'ad'íñá bishi u áné baró d'óñóshá ná rothagá assé. Háwa baró bíaqí thá s'abare “inkan ali haalátha ñgó ndu gábul ma hatháñ álé gárraqí”. lakín hássa d'áfára álu.

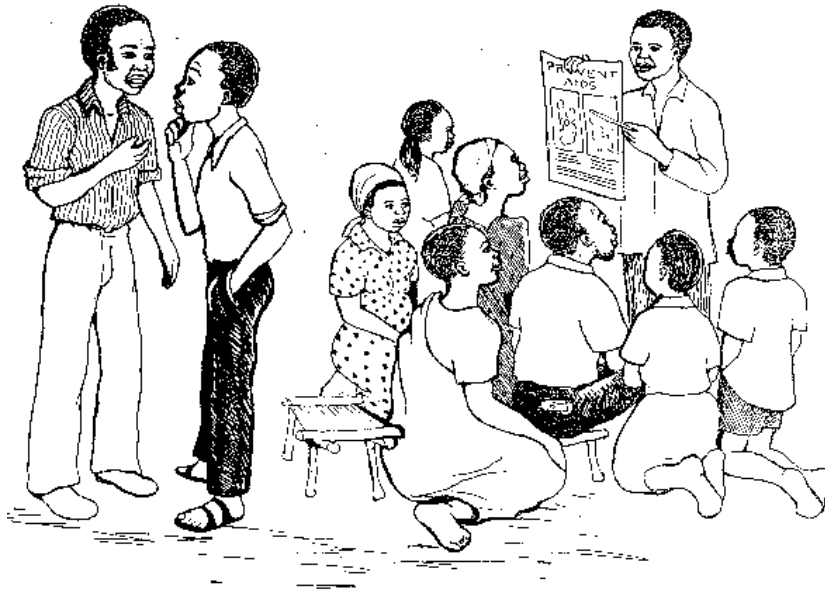
Mandáñálo baqdiñ ñine ola gadi, Háwa músháqí. ñine bak'a musháñá k'ós'í u Háwa mamáné mbá háddará diira baró gámulé sháané tháma gadí k'ós'íqí thalbáál. U Fát'uma maré Kámál mbá siaqígú káne k'álégú sha lé maré adí thám gadiqi thalbáál shambá gadaruné márthéqí.

Músa k'ap'a shimiñ

Múnsúmáñ baqadiñ Háwa dííralá Músa adóqí sháané geera Kamál áné rotha Kamáléqí ashaan ñine kásháfógálá Édiséqí u ná thík'álá bad'íñgíñ ñine thá k'áfayú. Máále walá gíídálá Músa na annímírá máñ ñine thá bus'ik'éyú, ñine shuk'áálu u áné d'ok'otha Kamál baró shambá ádí giiné.

Á Kámál k'ala ñinéqí baró shááné áshuriña ñalúk'ed'ehu bak'á hulunéqi thá míhi k'íllíñale sha áolu Édis. U káne bak'á mérné assigár u áné ák'os'iña báás'á meera míllañ. Áné rothagá shááné thiña gíñ p'iishí u shááné bibidiñuqi díima. Mbálé k'íllíñ na giné p'adi bus'ik'é Músa úrthúhúnuñ áné p'aara bad'íngíñ are tháñ ma s'uriñgúndi shambá gadaruné ma ñine álé maqí Édis. Mbálégú k'íllíñ sia Múséqí míthil gíñ p'ád'iqí shááné gia lakín ñine baró sansañáqí shááné gébera giné ma p'ishí shambá haaláné añiyú gíñ s'ik'a Háwéqí Kamál bad'áyu Múséqí u ñine tháára rothahu baró shááné p'aada ñine tha assáqáloyú.

Músa p'aadá maabí ñgúnuñ

Assáqá mbá shaará ñíné áshuk'ul Músa tharaqi áné gárra Édis míllañ shambá gádaránéne míthil “Assé k'alí tha Édis”, “Náñ s'úllá tha Édis?”, “Gugúd thá Édisle”, “Geedíígú u Édis”. Mímbá huluwolá Músa thá maabíle tha Asósa thá katabá mbá Edisú, á mámanañ ahátha mbá d'óñóshé fámilí thá gundi áné k'ala ñinéqí ashan walá ñine áámaní thá gíñ haalánéyú mbá k'alí tha Édis. Músa baró rothá ñíné Édis thaalú d'úk'únúñ u áné rothagá sháané thóóha gugúdá k'ed'e mbá shúnílé u sháané fágada gíñ ma assé mbá k'al tha Édis. Músa baró sañsañé sháané gúda thare shambá gadaruné ñinéqí u sháané p'aada maabíñgúnuñ sháané gáasha giigí k'ed'e mbá walá p'ishí. Assánayú holoñoníñé baró ñine mushé baqadiñ ñine p'aadá maabí míllañ mbá ithiguné tháñ.

D'ok'otha geedí mbá gárraqiyé

- Námálo ma thoñorindú p'iishí sháálé áshuriña Édishu mbá k'álálá máábá ágarañí?
- Ndálo mbá walá áámanne tháñ?
- Náyé mbá giagalá Músa shááné Kámál?
- Náñ t'oto'riñgalá Háwa thá maabí d'oñondí u mbá p'ús'í thábáyule?
- Gíñ p'iishígú áthithik'iñ Háwa ayú s'ap'oqiyá”?
- Náñ k'álathaño inkan Háwa máátha ahap'úño?
- Sháiné d'ííñálá Kámál ñalú máre alú min Édis sha bak'á múfíne méré?
- Námálo maanégú na gíñ k'álálá Kámál shá Músa áné gia mímbá maadánéne ashan gídí Édis ñine thá k'áfayú
- Gíñllogú adí dáwa Édisá?
- Gíñgú s'ík'a Músááthé maré Háwa adí gádarí áné s'ík'á hathúwéyá?
- Sháiné adí áshuriñ háthúnehu bak'á s'ík'íné?

Activities:

A drama on AIDS

Objective: Pupils should develop positive attitudes towards people with AIDS. - They should be able to:

- Explain how AIDS is spread.
- Discuss how to behave towards a person with AIDS.

The play should be on a person who has AIDS. Everyone (friends, relatives) even doctors try to avoid him/her.

One person who has read about AIDS remains friendly. He/she eats with him, shakes hands, plays and talks with him. The messages on "how you do not get AIDS" should be clear.

Other activities

- . Visit by a health worker
- . Music composition
- . Poems or class composition on AIDS

